

den egentlige grundlægger af den videnskabelige udforskning af Oldtiden lader forf. med rette stå. Men det er typisk, at det først sker efter en kort, men forsvarelig gennemgang af oldtidsforskningen før og efter Niebuhr. Denne fremstilling bliver således udover en klar og læseværdig introduktion til Niebuhr også et stykke 19. årh.s historieskrivningens historie.

PETER ØRSTED

HENRIK BERTELSEN: Ruslands og Sovjetunionens historie fra de ældste tider til vore dage. København, Dansk Videnskabs Forlag, 1969. 251 s. 37.70 kr.

Den dansksprogede litteratur til Ruslands historie og Sovjetunionens samfundsforskelde må siges at være yderst sparsom. Det zaristiske Ruslands historie er ikke blevet behandlet på dansk, siden Alex. Thorsøe i 1894 oversatte den franske historiker Alfred Rambaud's næsten 800 sider store »Ruslands historie fra den ældste tid indtil nutiden«. I tidens historiografiske stil koncentrerede den sig omkring dynasti- og krigshistorie og må derfor i dag siges kun at have kuriositetens interesse.

Da en studiegruppe, bestående af yngre økonomer og under ledelse af Nyboe Andersen i 1963 udgav *Det sovjetiske samfund* (rev. udgave 1969), opfyldtes et længe næret ønske om en lettilgængelig håndbog i sovjetiske samfundsforskelde, selv om det måtte beklages, at sovjetisk materiale kun var inddraget i det omfang, det forelå i vestlige oversættelser. Det samme må desværre konstateres om Per Salomonsson's *Sovjetunionens historie, 1917-1967*, der blev udgivet i forbindelse med 50-året for oktoberrevolutionen. Den beskrivelse af russisk og sovjetisk historie, som foruden det relevante vestlige også inddrog russisksproget materiale, og som gav læseren den korrekte samfundsterminologi, bragte de nævnte bøger os ikke.

Behovet for viden om sovjetiske forhold er vokset støt, siden det russiske sprog blev fag i den danske gymnasieskole for godt en halv snes år siden, og efter at de slaviske institutter ved vore universiteter som følge af denne udvikling i gymnasiet er blevet udbygget. Denne viden bør være afbalanceret i sine synspunkter og i så vid udstrækning som muligt være baseret på russisksproget materiale. Sproget skal naturligvis være det centrale, hvad enten det studeres i gymnasiet, i aftenskoler eller på universiteterne; men når det er sagt, må det også tilføjes, at intet sprog kan løsrives fra den samfundsmæssige sammenhæng, hvori det bruges og videreudvikles.

Det er derfor med forventning, man påbegynder læsningen af en lille nydeligt udseende bog med den pretentiøse og løfterige titel *Ruslands og Sovjetunionens historie fra de ældste tider til vore dage*, skrevet af rektoren for Køge gymnasium, Henrik Bertelsen. Forfatteren hører til pionererne indenfor russiskundervisningen herhjemme og har derfor mærket savnet af en nutidig Ruslandshistorie på sin egen krop. Dertil er han historiker og skulle således have de bedste forudsætninger for at skrive den bog, vi længe har savnet. Lad det være sagt straks: ens forventninger bliver desværre skuffet, efterhånden som læsningen af bogen skrider frem.

I forordet udtrykkes håb om, at russisklæreren kan lade eleverne benytte bogen som opslagsværk, og at historielæreren, der agter at læse et speciale i

Ruslands historie, vil kunne bruge den som grundbog. Forfatteren slår endvidere fast – efter min mening med fuld ret – at Sovjetunionen i dag kun kan forstås ved et studium af landets lange og brogede historie og kendskab til de politiske, sociale og kulturelle forudsætninger. Endelig nævner Bertelsen som et af sine mål, at bogen vil kunne anvendes af studerende ved højere læreanstalter; i denne forbindelse må han vel i første række tænke på universiteternes russisk-studerende. Russiskstudiet er nemlig et af de meget få sprogstudier, der betragter historie og samfundskundskab som værende naturlige elementer i studieplan og eksamensbestemmelser.

Bertelsens bog er rig på detaljer. Det kan derfor ikke udelukkes, at den gymnasieelev eller den alment interesserede samfundsborger, der under læsning af russisk skønlitteratur eller den daglige avis støder på spørgsmål, han ønsker besvaret, vil kunne bruge den foreliggende bog med et vist udbytte. Derimod vil den russiskstuderende, der søger viden om forhold, han ikke umiddelbart kan få belyst ved at slå op i sovjetiske eller andre leksika, nok blive skuffet. Bogen er nemlig fattig på nye problemstillinger og analyser. Men mere om dette senere.

Bertelsen har delt sin bog op i tre hovedafsnit, der henholdsvis behandler Rusland før Peter den Store (1682–1725), perioden fra Peter til oktoberrevolutionen i 1917 og endelig Sovjetunionen. De to første afsnit, der altså omhandler Ruslands historie fra oldtiden og frem til 1917, fylder i alt 72 sider, hvoraf de 13 sider berører så forskellige emner som litteraturhistorie, kunsthistorie, videnskabshistorie og teaterhistorie. Det er en hasarderet opgave at ville behandle et lands samlede historie fra oldtid til nutid. Det er en halsbrækkende opgave at ville gøre det på de resterende 59 sider.

Perioden 1917–1969 har fået tildelt 97 sider, som imidlertid forekommer at være meget ulige fordelt. Af dem bruges nemlig 40 sider til udenrigspolitik, hvilket i væsentlig grad (og ikke mindst for tiden efter 1945) er ensbetydende med storpolitik. Da storpolitiske problemer allerede må siges at være ganske godt repræsenteret i den forhåndenværende litteratur, inkl. de nye gymnasie-lærebøger i verdenshistorie, må man konkludere, at Bertelsen med fordel kunne have anvendt pladsen på emner som råstofforekomster og andre sider af den økonomiske geografi, befolkningsudvikling og socialforsorg for blot at nævne nogle af de områder, som overhovedet ikke er behandlet.

Tiden før 1917 er stort set ordnet kronologisk, mens Bertelsen i sidste hovedafsnit om Sovjetunionen i højere grad er gået systematisk til værks; således omtales landbrugets og industriens udvikling, det kommunistiske parti, statens opbygning og ideologi, undervisning og videnskab, kulturlivet, kirken og familien og endelig som nævnt den udenrigspolitiske udvikling. Herudover er bogen forsynet med en kronologisk oversigt, et genealogisk skema over Romanov-dynastiet, sted- og personnavneregister samt en næsten udtømmende bibliografi over bøger, som er tilgængelige på dansk. Blot undrer man sig over, at Bjarne Nørretranders' lille bog om oktoberrevolutionen (i søndagsuniversitetet) og samleværket *Sovjetunionens udenrigspolitisk. En nordisk studie* (udgivet 1964 af Institut for presseforskning og samtidshistorie i Århus) ikke er taget med. Den sidste ikke mindst på baggrund af Bertelsens tilsyneladende store interesse for udenrigspolitik. Det må betegnes som yderst nyttigt, at forfatteren anfører de russiske termini i kyrillisk skrift.

Det skinner igennem, at Bertelsen i sin fremstilling har villet understrege to hovedsynspunkter: På den ene side kontinuiteten i den russiske historiske udvikling på trods af revolutioner og andre omvæltninger, og på den anden side det forhold, at Ruslands udvikling lige siden Kiev-rigets dage har udgjort en integreret del af den almindelige europæiske udvikling. Disse synspunkter kan være væsentlige at fremhæve og kan derfor helt accepteres. Det første kommer f. eks. frem i omtalen af Ruslands forhold til Vesteuropa, der har skiftet mellem ønsket om mest mulig kontakt og ønsket om at lukke sig ude fra omverdenen i foragt for al fremmed djævelskab. Kontinuitetssynspunktet får Bertelsen endvidere lejlighed til at understrege i den udenrigspolitiske målsætning. Således kom sejren over Tyskland i anden verdenskrig til at betyde mulighed for at realisere det 19. årh.'s panslaviske filosofi.

Det andet hovedsynspunkt kommer frem, når den russiske kolonisation af Sibirien sammenlignes med den samtidige angelsaksiske kolonisation af Nordamerika (s. 34 f.) eller når det påpeges, at vedtagelsen af lovbogen Uloženie i 1649 havde det samme formål som udstedelsen af Danske lov fire årtier senere; med begge lovbøger ønskede man at skabe ensartethed i retsplejen, og begge var et led i fyrsternes bestræbelser for centralisering.

Selv om sådanne historiske sammenligninger er farlige, fordi forskellene let overses, har de i sammenhængen en klar pædagogisk funktion; noget af den mystik, der altid har klæbet ved den almindelige opfattelse af russisk historie (ikke mindst i skolebøger) kan måske på denne måde afdækkes.

Det ringe sidetal, som Ruslands historie før 1917 er blevet sammenpresset på, kræver på den ene side, at stoffet er omhyggeligt udvalgt, og medfører på den anden side, at der ikke bliver plads til diskussion af de fremsatte synspunkter. Uvæsentlige detaljer må nødvendigvis udelades. Nu kan det naturligvis altid diskuteres, hvad der er væsentligt og hvad der er uvæsentligt, men det kan ikke andet end undre, at Bertelsen gider bruge plads til at omtale zarhoffets forbindelse med det danske kongehus (s. 79) – i øvrigt i et afsnit med overskriften »Det fjerne østen« –, men at han undlader at nævnte Peter den Stores indførelse af kollegiesystemet i centraladministrationen.

Ligeledes kan det overraske, at den trivielle engelsk-russiske episode på Doggerbanke i 1904 under den russiske flådes togt til det fjerne østens krigsskueplads tages med. Bertelsen bruger den bl. a. til at motivere den russiskfjendtlige stemning i England (s. 81). Denne havde vist andre og mere væsentlige motiver, fremkaldt af magtpolitiske forhold bl. a. i Centralasien. England havde jo allerede 1902 sluttet traktat med Japan.

Mange formuleringer i bogen må betegnes som yderst traditionelle. At gøre Peter den Stores regeringstid til det store skel i russisk historie er såre almindeligt, men i lige så høj grad diskutabelt. Et skel ved f. eks. 1613 ville sikkert på mange måder være mere formålstjenligt. Opdelingen af Aleksander I's regeringstid i en liberal og en reaktionær periode med 1812 som det store vendepunkt er ligeledes en gammel travet, som skulle være begrundet i zarens holdning til spørgsmålet om en fri forfatning. Bertelsen gentager den på trods af, at den amerikanske historiker Marc Raeff forlængst i sin bog om Speranskij har vist, at Aleksander I aldrig alvorligt har ønsket at give Rusland en forfatning. Hans ønske var først og fremmest at skabe en russisk »Rechtstaat« ved at bringe orden ind i

lovgivning og administration. Han havde med andre ord ikke andet mål end det, som Nikolaj I gennemførte ved at lade de russiske love kodificere.

Bertelsen kalder i overensstemmelse med den almindelige antagelse Nikolaj I's regeringstid for reaktionær uden at det bliver gjort klart, ud fra hvilke kriterier dette udtryk anvendes. Han nævner i den forbindelse zarens oprettelse af tredje afdeling og det hemmelige politi; han undlader imidlertid at pege på, at formålet med dette skridt først og fremmest var at effektivisere det bureaukratiske apparat til gavn for befolkningen, der ofte havde svært ved at trænge igennem dette træge administrative system. Dette har den engelske historiker Squire ganske overbevisende klarlagt i sin lille bog om tredje afdeling.

Endelig kan man i næsten hvilken som helst historiebog læse, hvad Bertelsen skriver på s. 62, nemlig at den polske opstand i 1863 medførte en fuldstændig kovending fra reformer til reaktion i Aleksander II's politik. Dette synspunkt holder ikke, når man betænker, at såvel zemstvo-reformen, retsplejereformen (som på papiret gjorde russisk retspleje til den mest progressive på kontinentet), de militære reformer, undervisnings- og censurreformerne samt byreformen gennemførtes i perioden efter 1863.

Omslaget i regeringens politik skete først i slutningen af 1860'erne og i løbet af 1870'erne, ikke i form af en kovending, men derimod i form af en langsom proces, der til dels blev presset frem af de revolutionæres virksomhed.

Udtrykkene nihilister og narodniki behandler Bertelsen som synonyme (s. 62 f.), selv om allerede Kropotkin i sine erindringer gjorde opmærksom på, at nihilismen først og fremmest var en litterær og filosofisk retning, mens narodnik-bevægelsen og den senere terrorisme var politisk bestemt.

De studiegrupper, der i begyndelsen af 1870'erne forberedte »ud i folket«-bevægelsen, havde ikke ordet »nihil« på deres program, men ønskede tværtimod bl. a. med udgangspunkt i Lavrovs »Historiske breve« at gøre en positiv omend naiv indsats på de betingelser, som det eksisterende samfund kunne tilbyde.

Meget i Bertelsens bog kunne man have tænkt sig uddybet, men den til-målte plads sætter naturligvis sine snævre grænser. Men når det (s. 93) nævnes, at amerikanske tropper intervererede i det fjerne østen efter oktoberrevolutionen, kræver det en bemærkning om, at deres opgave var at overvåge japanernes bevægelser. Under opregningen af årsagerne til bolsjevikernes sejr (s. 94) savner man omtale af bøndernes stort set passive holdning som en væsentlig forudsætning for krigens udfald til fordel for Den røde Hær.

En del formuleringer må betegnes som misvisende eller direkte fejlagtige. Udtrykket »Nep-politikken« (s. 95) er uacceptabelt i en bog, der primært henvender sig til russisklæsende elever. På s. 96 står, at Lenins »lig blev balsameret og under folkets deltagelse højtideligt stedt til hvile i et pompøst mausolæum af granit, marmor og porfyr«. Det nævnes ganske vist, at mausolæet først var færdigbygget i 1930, men Bertelsen skylder at nævne, at liget de første 6 år lå i et foreløbigt mausolæum af træ.

Man har i tidens løb læst mange forklaringer på det forhold, at de russiske jernbaner fik en større sporvidde end den europæiske standard; Bertelsen bringer en af de mere fantastiske til torvs (s. 59), når han mener, at det skyldes russernes ønske om mere grundigt at kunne undersøge varer, passagerer og post. Det kunne så gøres, mens lokomotiv og vogne blev udskiftet. For det første må det

i så fald undre, at Polen fik den europæiske sporvidde på trods af, at landet formelt hørte med til det russiske rige. Den canadiske historiker J. N. Westwood er i sin bog om de russiske jernbaner kommet til den konklusion, at valget af den større sporvidde omkring midten af 19. årh. må betegnes som ganske tilfældigt, sandsynligvis foretaget af en amerikansk ingeniør, der var rådgiver for den russiske regering. Iøvrigt eksisterede der endnu ikke nogen europæisk standardbredde, da de første russiske jernbaner blev anlagt.

Ukraines tilknytning til det moskovitiske rige i midten af 17. årh. (s. 34) er næppe forklarlig, medmindre man understreger det sociale og religiøse modsætningsforhold i dette område mellem en gennemgående poloniseret og katolsk godssejer-overklasse og en ortodoks bonde- og kosakbefolkning. Når det på s. 35 nævnes, at livegenskabet blev fastslået i lovbogen Uloženie i 1649, er det ikke rigtigt. Livegenskabet er aldrig blevet formelt indført ved nogen lov. Derimod afskaffede den nævnte lovbog bondens gamle ret til at skifte bopæl og muliggjorde således, at livegenskabet kunne finde sin egentlige form. Bertelsen lader slægten Romanov beklæde zartronen til 1917 (s. 33), selv om det på baggrund af Katarina II's erindringer og andre vidnesbyrd er sandsynligt, at Peter III ikke var far til den senere Paul I. Romanov-dynastiets lige linje uddøde med andre ord i 1762. Bertelsen er måske selv opmærksom på dette forhold, når han på s. 46 forsigtigt omtaler Paul som »Katarinas søn«.

Der kunne fremføres yderligere kritiske bemærkninger, men lad de anførte eksempler være tilstrækkelige til at vise, at Bertelsen ikke har givet os den Ruslands-historie, som vi mangler. Han har givet os en kalejdoskopisk og visse steder causerende fremstilling af episoder og personer i den russiske historie. Vi har fået en række brikker til et puslespil, som imidlertid ikke vil falde på plads, fordi de brikker, der skulle danne grundstamme i mønstret, mangler. De gode forsætter, som forfatteren proklamerede i sit forord om at ville give en alsidig orientering i russisk historie, kultur og samfundsliv, har han ikke indfriet. Dertil er bogen for uegal i sin opbygning, for umotiveret i sit stof- og emnevalg og for traditionel i sin periodeopdeling og i sine vurderinger. Det skal dog tilføjes, at bogen er forsynet med en række nyttige historiske kort og nogle pædagogisk velvalgte billeder.

THOMAS PETERSEN

L. CARRINGTON GOODRICH: Kinas historie. Dansk udgave ved NIELS STEENSGAARD. København, P. Haase & Sønns Forlag, 1966. 288 s. Ill.

Goodrichs bok begynner med funn av de eldste forsteninger av menneskelige skjeletter, som dateres fra 100.000 til en halv million år tilbake, og den slutter med sprengningen av den første kinesiske atombomben. Få historiebeskrivelser dekker en lengere periode. Samtidig som emnet har en kolossal lengde så har det også en fantastisk bredde – Kinas historie er historien til en verden for seg.

Ingen ville vel vente at forfatteren i en så kortfattet bok kunne dekke sitt emne på en fyldestgjørende måte. Sannheten er nok at leseren ikke sitter igjen med noe velbalansert bilde av Kinas historie. Goodrich har først og fremst behandlet utviklingen av Kinas religioner, kultur, litteratur, kunst og viten-